

اصطلاحنامه

مقدمه

- پیشرفت علم اطلاع رسانی در سطح دنیا و ذخیره و بازیابی اطلاعات علمی و فنی جهت تبادل سریع و صحیح میان دانشمندان رشته های گوناگون، ایجاد روابط نظام مند میان مفاهیم در رشته های گوناگون را می طلبد.
- پیشرفت در زمینه طبقه بندی اصطلاحات و نظام مند نمودن آنها موجب شده است که ابزاری چون اصطلاحنامه جهت اشاعه اطلاعات علمی و فنی تدوین گردد.
- به منظور ایجاد ارتباط و مبادله اطلاعات علمی - فنی میان کارشناسان و متخصصین رشته های گوناگون بایستی ابزاری چون اصطلاحنامه استاندارد جهت ذخیره و بازیابی اطلاعات تمامی رشته های علمی ایجاد گردد.

انواع نظام های سازماندهی دانش

■ سیاهه های لغات (Term Lists)

فایل های مستند، واژه نامه ها، جاینامه ها، فرهنگ ها

Authority Files, Dictionaries, Gazetteers, Glossaries

■ رده بندی ها و طبقه بندی ها

Classification and Categorization

Subject Headings

Classification schemes and Taxonomies

eg. DDC .scientific Taxonomies

سرعنوان های موضوعی

طرح های رده بندی و طبقه بندی

نظیر دیویی و طبقه بندی علمی

Relationship Schemes

■ طرح های رابطه ای

Thesauri

□ اصطلاحنامه ها

Semantic Networks

□ شبکه های عصبی

Ontologies

□ هستی شناسی ها

انواع زبان های نمایه سازی

Uncontrolled Keyword Indexing ■ نمایه سازی کلیدواژه کنترل شده

Indexing Language ■ زبان های نمایه سازی

Controlled, but not ■ کنترل شده اما ساختار نیافته

Thesauri ■ اصطلاحنامه ها

Controlled and structured ■ کنترل شده و ساختار یافته

Classification Systems ■ نظام های رده بندی

■ کنترل شده و ساختار یافته و رمزی شده

Controlled and structured and coded

Faceted Classification Systems ■ نظام های رده بندی چهریزه ای

تعریف اصطلاحنامه

اصطلاحنامه به چه معناست؟

اصطلاحنامه واژه ای است که در فارسی معادل انگلیسی **THESAURUS** به کار رفته است. واژه **THESAURUS** در اصل از یونانی و لاتین گرفته شده که به معنای گنجینه یا خزانه است و سالهاست که به معنای گنجینه لغات استفاده می گردد.

■ دیگر تعاریف اصطلاحنامه

□ اصطلاحنامه دربرگیرنده اصطلاح های مرتبط در زمینه خاصی از دانش.

□ اصطلاحنامه: وسیله ای برای مهار اصطلاح شناختی و ترجمان زبان طبیعی به کار رفته در متون به زبانی علمی و دقیق است.

ادامه :

بر اساس رهنمود نظام جهانی اطلاعات علمی (یونیسکو) اصطلاحنامه را می توان یا از نظر عملکردش تعریف کرد و یا از لحاظ ساختارش.

از نظر عملکرد اصطلاحنامه وسیله ای برای مهار کردن واژه هاست و در برگرداندن زبان طبیعی مدارک. نمایه سازان یا استفاده کنندگان به زبان مقید نظام استفاده می شود. از نظر ساختار، اصطلاحنامه مجموعه لغات مهار شده و پویای یک زمینه خاص از دانش بشری است که از لحاظ معنا و نوع مرتبطند (حریری، ۱۳۶۱).

اصطلاح نامه در تعبیر عام آن به مجموعه ای اطلاق می شود که در آن مترادف های هر واژه به همراه هر واژه ذکر شده است. در حوزه ذخیره وبازیابی اطلاعات، اصطلاحنامه مجموعه ای ساخت یافته از کلمات و واژه های برگزیده به شمار می آید که روابط تعریف شده ای حاکم است (بهمن آبادی، ۱۳۸۰).

راهنمای «ANSI» با دید متفاوت به اصطلاحنامه می پردازد. در این تعریف اصطلاحنامه به عنوان یکی از اجزای اصلی پس همارایی در نظام های ذخیره وبازیابی اطلاعات تعریف شده است. این راهنما اصطلاحنامه را واژگان کنترل شده ای از اصطلاحات زبان طبیعی می داند که برای نمایه سازی پس همارا به مشابه یا هم نویسه ها وجود اصطلاح نامه را ضروری می سازد (محمدی، ۱۳۸۶).

جمع بندی تعاریف:

اولین تعاریف و کاربردهای اصطلاحنامه به جایگاه آن در ذخیره اطلاعات مربوط است. اما با پیشرفت های حاصل در زمینه ذخیره و بازیابی اطلاعات و ظهور شبکه جهانی وب به جایگاه و تعریف اصطلاحنامه در ذخیره و بازیابی اطلاعات یا تنها در بازیابی اطلاعات اشاره شده است.

با این توضیح می توان اصطلاحنامه :

را نظام ساختاریافته ای از اصطلاحات، مفاهیم و ابرداده هایی عمدتاً مربوط به یک زمینه تخصصی به همراه روابط سلسله مراتبی هم ارزی و وابستگی بین آنها تعریف کرد.

تفاوت اصطلاحنامه ها با سرعنوان های موضوعی:

- اصطلاحنامه ها ساختار سلسله مراتبی دارند.
- در اصطلاحنامه ها ارجاع های اعم و اخص و مرتبط کاملاً تفکیک شده مگر در موارد استثنایی مثل **Mesh**.
- در اصطلاحنامه ها ارجاع خاص به عام داریم هرچند از سال ۱۹۹۲ به بعد در **Mesh** ارجاع خاص به عام حذف شده و به جای آن ارجاعی برای هدایت از ریشه های لاتین به اصطلاح های متداول انگلیسی تهیه شده است.
- در اصطلاحنامه ها اصطلاحات اخص بیشتری به کاررفته است.
- اصطلاحنامه ها بیشتر گرایش به زبان طبیعی دارند و در آنها حتی المقدور از آوردن اصطلاح های جابه جا شده پرهیز می شود.
- در اصطلاحنامه ها تقسیم هایی چون سلسله مراتبی ندارد.
- سرعنوان های موضوعی معمولاً فاقد چنین ساختاری هستند.
- در سرعنوان های موضوعی معمولاً ارجاع «نیز نگاه کنید» حالتی دوگانه دارد یعنی هم مرتبط و هم اخص است.
- در سرعنوان های موضوعی به ندرت ارجاع مستقیم خاص به عام می توان یافت.
- در سرعنوان های موضوعی اصطلاحات اخص کمتر به کاررفته است.
- با این که در سال های اخیر سرعنوان های موضوعی از این نظریه بیشتر به زبان طبیعی متمایل شده اند اما در مقایسه با اصطلاحنامه ها گرایش آنها به زبان طبیعی کمتر و تعداد اصطلاح های جابه جا شده آنها بیشتر است.
- در سرعنوان های موضوعی از انواع تقسیم های فرعی برای اخص کردن اصطلاح ها استفاده می شود.

تفاوت بنیانی اصطلاحنامه با سر عنوان موضوعی

- تفاوت بنیانی سر عنوان موضوعی و اصطلاحنامه در این است که:
- ۱- اصطلاحنامه برای تمامی دانش بشری تهیه نمی شود، بلکه زمینه تعریف شده ای از دانش را در بر می گیرد.
 - ۲- باید روابط سلسله مراتبی و مرتبط میان اصطلاح ها را به نمایش بگذارد و تعریف هایی در باب دامنه آنها به دست دهد

اهداف اصطلاحنامه

هدف های اصلی اصطلاحنامه:

- (۱) نمایاندن ساختار زمینه معینی از دانش
- (۲) ارائه اصطلاحات استاندارد
- (۳) برقراری نظام ارجاعات بین اصطلاحات
- (۴) تاکید بر توجه به نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان
- (۵) تعیین اصطلاحات مجاز و هماهنگی در نمایه سازی

تاریخچه در خارج

- قرن ۱۳ و ۱۶ کاربرد لفظ تزاروس
- ۱۸۵۲ تدوین اصطلاحنامه لغات و عبارات انگلیسی توسط
روژه
- ۱۹۵۱ هانس پیترلون دسته بندی کلمات مرتبط از نظر مفهومی
- ۱۹۶۰ به بعد تدوین اصطلاحنامه در حوزه های مختلف و قانونمند
کردن تدوین اصطلاحنامه
- ۱۹۷۴ انتشار نخستین استاندارد بین المللی تهیه اصطلاحنامه
توسط سازمان استاندارد بین المللی

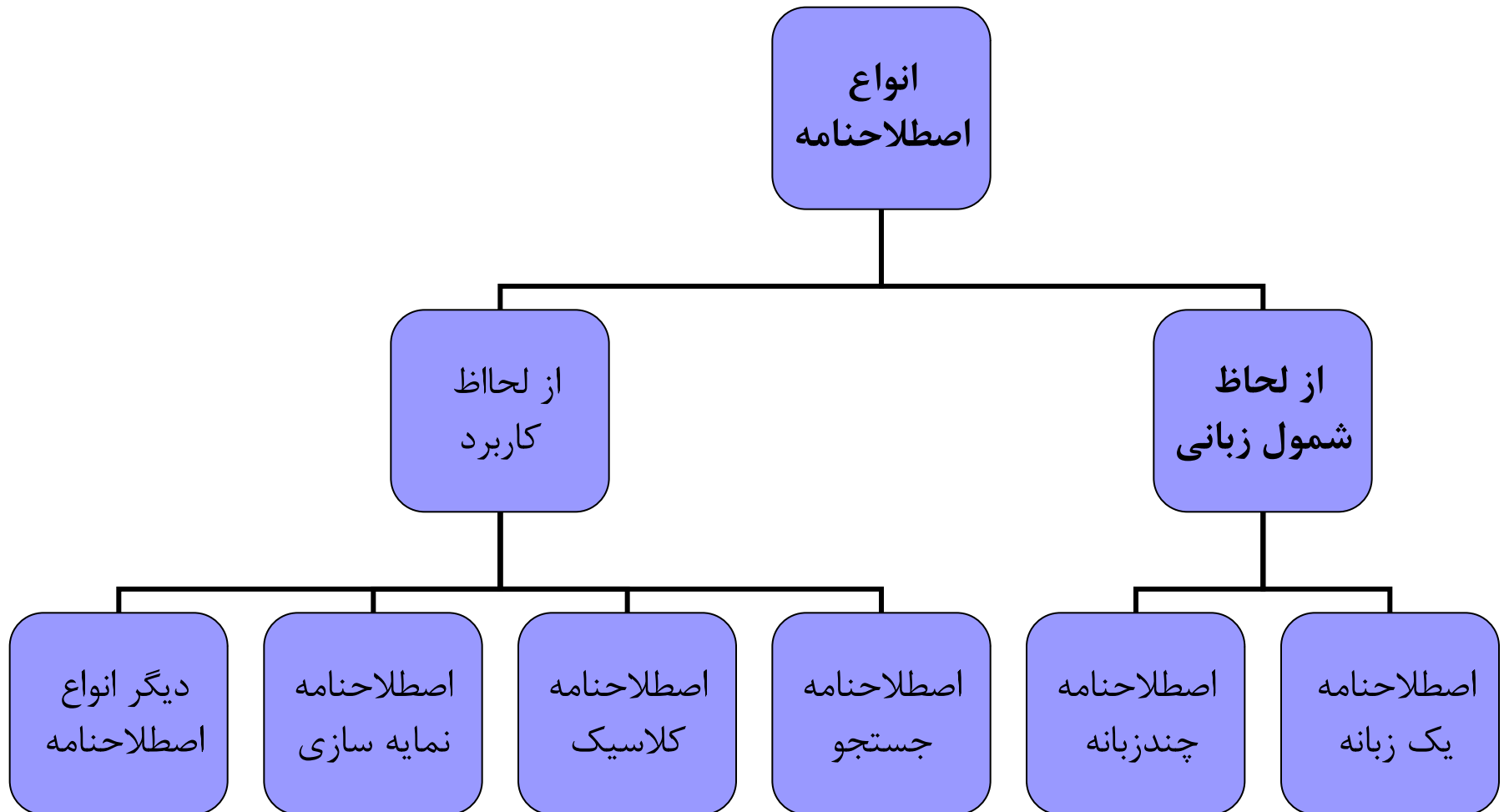
تاریخچه در ایران

تالیف و ترجمه اصطلاحنامه بعد از نشر نخستین ویرایش اصطلاحنامه یونسکو (۱۹۷۷) آغاز شد

- ۱۳۷۴ اصطلاحنامه فرهنگی فارسی (اصفا)
- ۱۳۵۷ ترجمه اصطلاحنامه توسعه فرهنگی آسیا
- ۱۳۷۵ اصطلاحنامه نما
- ۱۳۷۶ اصطلاحنامه فلسفه اسلامی
- ۱۳۷۶ اصطلاحنامه علوم قرآنی
- ۱۳۷۷ اصطلاحنامه بین المللی توسعه فرهنگی
- ۱۳۷۷ اصطلاحنامه پزشکی فارسی

انواع اصطلاحنامه:

■ انواع اصطلاحنامه براساس زبان های موجود در اصطلاحنامه و کاربرد آن عبارتند از:

ویژگی های اصطلاحنامه

- متکی بر نوشته ها و نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان بالفعل و بالقوه نظام باشد. به عبارت دیگر مبتنی بر دو اصل ضمانت ادبی و ضمانت استفاده باشد.
- سطح شکستگی و خاص شدن اصطلاحات در حد کافی و موردنیاز باشد. اصطلاحات اخص در واژگان عامل مهم و مؤثری در دقت بازیابی هستند.
- پیش همارایی غلط و ارتباط نادرست اصطلاحات در هنگام بازیابی جلوگیری شود.
- با اعمال کنترل واژگانی یعنی مهار کردن مترادف ها ، شبه مترادفها ، و نظایر آن. تعیین اصطلاحات مجاز و نیز مشخص کردن حدود ثغور اصطلاحاتی که معنا و محدود شدن روشن نیست موجب دقت و یکدستی در نمایه سازی و جستجو کرد

ساختار اصطلاحنامه

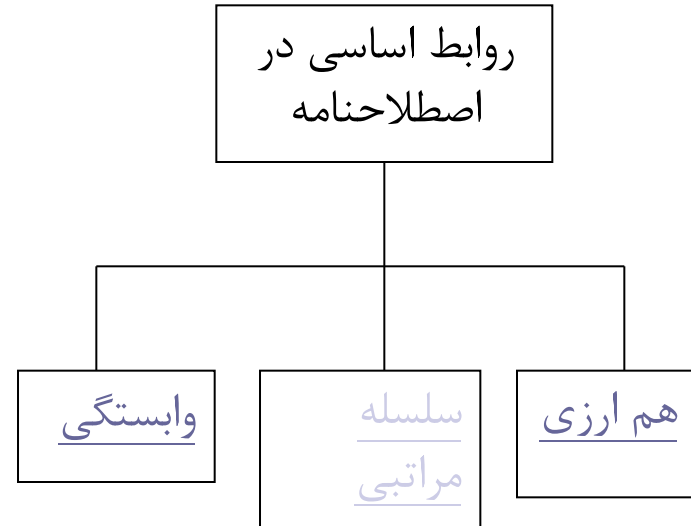
- آشنایی با اصطلاحات
- توصیفگر : اصطلاح ارائه دهنده مفاهیم
- اصطلاح برگزیده : اصطلاح انتخاب شده برای بیان موضوع
- اصطلاح نابرگزیده : اصطلاح انتخاب نشده
- یادداشت دامنه : تعریف، توضیح و یا توصیف اصطلاح
- اصطلاح اعم: اصطلاح عام تر
- اصطلاح اخص: اصطلاح خاص تر
- اصطلاح وابسته: اصطلاحی که به اصطلاح برگزیده به نوعی ارتباط دارد.
- اصطلاح به کاربرید: ارجاع از اصطلاح نابرگزیده به برگزیده
- اصطلاح به کاربرید به جای: ارجاع به اصطلاح نابرگزیده که به اصطلاح برگزیده مترادف است(برای اطلاع از اصطلاح نابرگزیده).
- توصیفگرها: توصیفگرها اصطلاحاتی هستند که در اصطلاحنامه وجود دارند و مفاهیم را ارائه می دهند. توصیفگرها چه برگزیده باشند و چه نابرگزیده در ردیف الفبایی خود قرار می گیرند.

روابط در اصطلاحنامه:

در واقع مهمترین مبحث در اصطلاحنامه‌ها مشخص بودن روابط دقیق و تعریف شده بین اصطلاحات است

اصطلاح ممکن است فقط دارای يك ارجاع باشد. برای مثال:
تعلیم و تربیت
بک آموزش و پرورش

و یا ممکن است بیشتر از يك ارجاع داشته باشد. برای مثال:
پزشکی
بج طب
ا.ع. علوم عملي
ا.خ. پزشکی کودکان
ا.و. روانشناسي

اختصار	شاخص رابطه	رابطه
«بک.» / «بج.»	به کار برید/ به کار رفته به جای	هم ارزی/ مترادفی
«ا.ع.»، «ا.خ.»	اصطلاح اعم، اصطلاح اخص	سلسله مراتبی
«ا.و.» یا «ا.ه.»	اصطلاح وابسته	وابستگی

انواع رابطه
ها در
اصطلاحنامه
به همراه
اختصارات

بعضی از اصول انتخاب اصطلاح برگزیده از میان چند

مترادف

■ کاربرد. مثال: رده‌بندی بجای رده‌بندی کردن

■ وسعت. مثال: پلاستیک‌ها بجای پولی‌اتیلن

■ عدم ابهام. مثال: هواپیمای ملی ایران بجای هما (هما ممکن است برای مفاهیم دیگری به کار رود)

■ نزدیکی. مثال: ایستگاه راه‌آهن بجای ایستگاه قطار

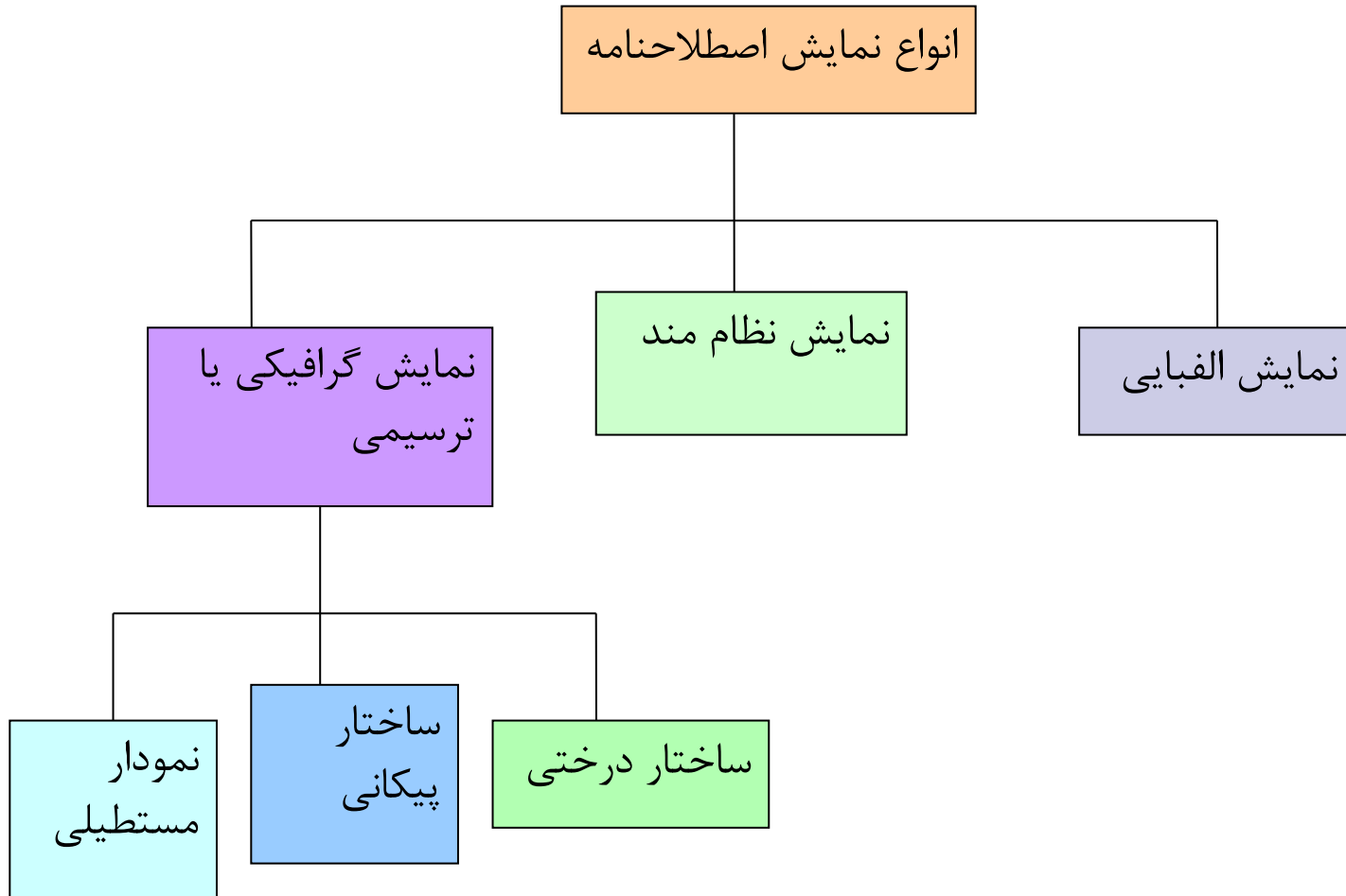
■ اجمال (به کاربردن یک کلمه بجای دو یا چند کلمه). مثال: یونسکو بجای «سازمان علمی - فرهنگی ملل متحد»

■ جمع اصطلاحات قابل شمارش. مثال: کتابها بجای کتاب

■ وحد داخلی. یکدستی و پیوستگی در انتخاب و کاربرد قواعد در اصطلاحنامه. برای مثال در جمع کلمات

■ وحدت خارجی. هماهنگی با سایر اصطلاحنامه‌ها

شیوه های نمایش:

نتیجه گیری:

- اصطلاحنامه وسیله ای برای سازماندهی اطلاعات است که به سه گروه از متخصصان کمک می کند.
 - اول به نمایه سازان برای سرعت و دقت در نمایه سازی مدارک و انتخاب سرعنوان های موضوعی مناسب و صحیح.
 - دوم به کاوشگران به منظور تدارک راهبرد صحیح و دقیق کاوش و دسترسی جامع و خاص به موضوع موردنظر.
 - سوم به نویسندگان به منظور بیان دقیق تر پیامهای خود.
- اصطلاحنامه وظایف خود را با ایجاد روابط معنایی هم ارز، سلسله مراتبی و وابسته میان توصیفگرها، انجام می دهد.
- رعایت قواعد دستوری و املائی نه تنها در شکل بودن و یکدستی اصطلاحنامه موثر است، بلکه دسترسی موضوعی را نیز تسهیل می کند.
- برای رسیدن به اهداف اصطلاحنامه دو اصل باید بر آن حاکم باشد:
 - ویرایش اصطلاحنامه در طول زمان
 - مدیریت تخصصی